

**XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2013. április 16-18.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar**

**Tibet függetlenségének kérdése a 21. században
(„Rendteremtés” kínai módra)**

Jelige: *Padmaszambhava*

Dolgozat lezárásának időpontja: 2012 november

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	3
1.1. Kőrösi Csoma Sándor	3
2. Tibet története és földrajzi helyzete	6
2.1. Tibet elhelyezkedése	6
2.2. Tibet geneológiája	6
2.3. Királykor	7
2.4. Tibet és a mongolok	8
2.5. Egy önálló Tibet születése és halála a nagyhatalmak árnyékában	9
2.6. Tibet a megszállás után	13
2.7. A Kínai Kommunista Párt Tibetben	13
3. Tibet Indiában	15
3.1. Az Ideiglenes Tibeti Kormány	16
4. Amerika és Tibet	20
5. Európa válasza a 21. században	22
6. Kína „Tibet-formálása”	25
6.1. Kína nézőpontja	25
6.2. Asszimilációs törekvések	27
6.3. Kínai rendfenntartás Tibetben	29
7. TIBETI ELLENÁLLÁS	31
7.1. Tibeti ellenállás Kínán belül.....	31
7.2. Kínán kívül.....	33
8. Miért pont Tibet?.....	36
9. Összefoglaló.....	38
Bibliográfia	41

1. Bevezető

Azért választottam a dolgozatomnak ezt a témát, mert úgy vélem, hogy a most zajló kínai választások, a tibeti „önégetések”, és a helyzet keltette aktuálpolitikai feszültség a nemzetközi politikában fontossá teszik ezt a témát napjainkban. Ráadásul nekünk, magyaroknak, egy kicsit talán szorosabb a kapcsolatunk Tibettel, mint a többi európai államnak. Ennek két oka van. Az egyik az, hogy a népvándorlás időszakában mi is ugyanabból az ázsiai olvasztótégelyből jöttünk, ahonnan például a mongolok, a hunok vagy éppen a k'iangok jöttek. Így hát mi soha nem leszünk teljesen európaiak a saját szemünkben, de persze nem leszünk ázsiaiak sem. Legalábbis az én véleményem szerint.

1.1. Kőrösi Csoma Sándor

A másik ok pedig Kőrösi Csoma Sándor. Ő volt az a magyar kutató, akinek kitűzött célja volt, hogy felkutatja a honfoglalás során elmaradt magyar törzseket - a magyar nyelv eredete körül akkoriban zajló polémia őt is magával ragadta, s megfogadta: fényt derít a vitatott kérdésekre. Felkészülésként a nagy feladatra az akkor már tizenhárom nyelven író és olvasó Csoma angol ösztöndíjjal a nagyhírű göttingai egyetemen tanult még három évig, egy professzora itt hívta fel a figyelmét a török nyelvű ujugurok és a magyarok estleges rokonságára. Ezután határozta el, hogy felkeresi Ázsiában a magyarok őshazáját, és a honfoglalás során ott maradt „testvéreinket”. Azt tervezte, hogy Oroszországon át utazik, ezért megtanult néhány szláv nyelvet. A hosszú útnak 1819 novemberében vágott neki gyalog, s tervein módosítva a Balkánon át jutott el Konstantinápolyig. Az ott dúló pestisjárvány miatt hajóval Szíriába ment, innen arab viseletben, egy karavánhoz csatlakozva utazott tovább Moszulba, a Tigris folyón csónakkal Bagdadba, majd innen 1820 októberében Teheránba.

Kőrösi Csoma 1821 márciusában immár Szkander bég néven utazott tovább a háborúk dúlta Belső-Ázsia felé. A Hindukus hegyláncra átkelve 1822-ben érkezett Kabulba, majd Kasmír felől eljutott a nyugat-tibeti Ladakh székhelyének számító Lehbe. Tovább akart menni, de pártfogói meggyőzték, hogy ez már túl nagy veszélyekkel járna. Az idegenre

felfigyelt a helyi angol vezetés, először kémnek vélték és elfogták, de aztán meggyőződtek ártatlanságáról. Miután Csoma úgy döntött, hogy megtanulja a tibeti nyelvet, az angol kormány megbízott, William Moorcroft beajánlotta a helyi uralkodóhoz, aki ajánlólevelet adott neki a zanglai kolostor tudós lámájához. A következő éveket Kőrösi Csoma Zanglában, a phuktali kolostorban és Kanamban töltötte. Ez idő alatt végigolvasta, kivonatolta és a nyugati világ számára magyarázatokkal látta el a tibeti nyelvű buddhista Kandzsur és Tandzsur¹ 325 kötetének 105 ezer lapját, összeállította mintegy 40 ezer szócikkből álló tibeti-angol szótárát, a tibeti nyelvtanról szóló művét, és régi tibeti kéziratokat is vásárolt, amelyeket hazaküldött az Akadémiának. Eredményeiért a londoni Királyi Ázsiai Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai sorába fogadta.

Tibetet elhagyva 1831 májusában érkezett meg Kalkuttába, ahol a Bengáli Ázsiai Társaság székházában nekilátott művei nyomdai előkészítéséhez, ezek 1834-ben láttak napvilágot, belőlük ötven példányt Csoma hazaküldetett. A következő években Molla Eszkander Csoma a Mulk-i Rúm (Európából való Csoma Sándor írástudó) névre kiállított okmányokkal bejárta Észak-Bengáliát, majd ismét Kalkuttában folytatott tudományos munkát, illetve a Bengáli Ázsia Társaság könyvtárosaként tevékenykedett. 1842 tavaszán újra elindult Lhászába, azonban útközben maláriában megbetegedett, és április 11.-én Dardzsilingben meghalt. Itt temették el a helybéli angol kolónia jelenlétében.

A buddhisták által a “nyugati világ bódhiszattvájaként”² tisztelt Kőrösi Csoma munkássága felbecsülhetetlen értékű a keleti nyelvek és kultúrák megismerése során. Sírja fölé 1845-ben a brit Ázsiai Társaság emelt emlékoszlopot, majd az MTA is emléktáblát helyezett el. Alakja szerepel Jókai „...És mégis mozog a Föld” című regényében, szülőfaluja 1902 óta a Csomakörös nevet viseli. Halálának 125. évfordulója alkalmából a Magyar Földrajzi Társaság Kőrösi Csoma Sándor-emlékérmét alapított, amelyet négyévente ítélnek oda.

Tehát ő az-az ember, aki nemcsak a hazai, de a nemzetközi tibetológiának is a megalapítója volt. Rám, tanulmányaim során nagy hatást gyakorolt, nemcsak az élete, de

1 A Tandzsur a tibeti szent szövegek gyűjteménye, a Kandzsur pedig a szövegekhez fűzött kommentárok gyűjteménye.

2 Szó szerint Megvilágosodott Lény, aki a jövőben Buddhává válik.

a hozzáállása is a tudományos kutatómunkához. Ezért döntöttem úgy, hogy ennek a dolgozatnak a bevezetőjében az ő életét is bemutatom, mivel példaértékű azok előtt, akik tudományos kutatóként akarnak majd dolgozni a jövőben, és ez inspirált engem is arra, hogy ebben a dolgozatban a tibeti kérdést járjam körbe.

2. Tibet története és földrajzi helyzete

Ahhoz hogy a tibeti függetlenség kérdését érdemben tudjuk vizsgálni, ahhoz álláspontom szerint feltétlenül szükséges röviden áttekinteni Tibet történeti múltját, mivel az ázsiai politikai élet nagyon nagymértékben épül rá nemcsak a közeli, de a távoli múltra is. A napjainkban is meglévő, főbb vitás kérdések az ázsiai térségben gyakran évszázados múltra tekintenek vissza, ilyen a tibeti kérdésen kívül még például a tajvani vagy a koreai kérdés is. Azonban még mielőtt rátérnék az ország történetére, előtte pontosítani szeretném, pontosan hol is található Tibet.

2.1. Tibet elhelyezkedése

Tibet hivatalos neve jelenleg Tibeti Autonóm Régió (továbbiakban TAR), és a Kínai Népköztársaság öt ilyen típusú régiójának³ egyike. Területileg körülbelül 1.200.000 km²-t tesz ki. Északi, keleti és nyugati irányban mind kínai területek határolják, nyugat felől pedig az Indiai Köztársaság Kasmír és Dzsammu tartománya, délről pedig a Nepáli Királyság, az Indiai Köztársaság Szikkim nevű területe, a Bhutáni Királyság és ismételten az Indiai Köztársaság egyik állama, az Aruncsal Pradés határolja. Maga Tibet igazából a Tibeti-fennsíkon helyezkedik el, ami a világ legmagasabban fekvő és legnagyobb kiterjedésű ilyen típusú területe.

2.2. Tibet geneológiája

A legáltalánosabban elfogadott eredetmítoszok szerint a tibeti királyok Magadha városából⁴ származnak. A történet szerint volt egy közösős, akit Nyatri Cenpo-nak hívtak. Ő a születési hibái miatt menekült Tibetbe, ahol ezen hibák miatt szentnek hitték, és így a vezetőjüké, „szent királlyá” vált. Miután egy égi kötélén visszatért a mennybe,

³ Tibet, Ujguria, Belső-Mongólia, Guangxi, Ningxia

⁴ Magadha egy indiai állam volt a Kr.e. VI.-V. században. A történeti Buddha főként ennek az országnak a területén hirdette tanait.

még hat ilyen mondai király követte, míg végül a nyolcadik királytól, Drigom Cshenpotól kezdődik a valódi történelme Tibetnek. A mítosz itt úgy magyarázza a legenda és a valóság kapcsolódását, hogy ez a király véletlenül elvágta azt a kötelet, amivel a mennybe tudott volna menni, miután beteljesítette a sorsát, és így „elvesztette” isteni mivoltát.

Ha azonban eltekintünk a mondai magyarázattól, akkor a jelenlegi kutatások szerint a tibeti nép egy k'iangnak nevezett nomád törzsből alakult ki, akik Kína északnyugati határán vándoroltak. „Róluk a kínai évkönyvekből tudunk, és már Kr. e. 63-ból is maradt ránk feljegyzés az egyik ilyen évkönyvből, hogy a k'iang törzsek sorozatosan betöréseket folytatnak a Mennyei Birodalom nyugati határainál. Ezeket a törzseket pedig később a Kr. u. 5. sz. környékén a szienpik törzse egyesítette, és vették birtokba azokat a területeket, amik már a Tibeti-fennsíkon helyezkedtek el.”⁵

2.3. Királykor

A tibeti krónikákban található legkorábbi feljegyzések között még nagyon sok mitikus elem található, így a tibeti királykor kezdetét nehéz pontosan meghatározni, de körülbelül a Kr. u. 7. sz. közepére lehet tenni. Az ország kialakulása után hódításokkal és dinasztikus házasságokkal alig pár évtized alatt a térség egyik meghatározó birodalmává nőtte ki magát. Diplomáciai kapcsolatainak két fő irányvonala volt, az egyik Kína, a másik pedig Nepál és India. Kínai mintára szervezték meg a közigazgatást, azonban a vallást Indiából vették át, és az írást is az Indiában fellelt Gepta-kori írásra alapulva fejlesztették ki, bár maga a tibeti nyelv teljességgel önálló. (A modern nyelvészet napjainkban önálló nyelvcsaládba sorolja, mégpedig a sino-tibeti nyelvcsaládba.) Bevezették a feudális, föld alapú rendszert, a királyság irányítására 6 kormányzó volt kinevezve, és ők adományozhattak földet. A királyság a tetőpontját Triszong Decen (Kr. u. 755-797) uralkodása alatt érte el, mikor a tibeti seregek olyan mélyre nyomultak be kínai területekre, hogy a fővárost, Kanszu-t is elfoglalták a környező területekkel együtt, sőt még Szecsuan tartomány nagy részét is. Ebben az időben vezették be az indiai

⁵ Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve. Terebess Kiadó, 2001. 59. o.

buddhizmust, míg előtte az ún. bön vallás volt az elfogadott. Ezen változások összessége és az egymás ellen harcoló nemesség, akik egymás után több császárt is megöltek (a tibeti történelemnek ezt az időszakát szokták úgy emlegetni, hogy a királygyilkosságok kora) és a hatalmi viszályaikkal szétszilálták a királyságot, vezettek oda, hogy Tibet a feudális anarchiába süllyedt.

2.4. Tibet és a mongolok

A királyság megszűnése után közel 400 évig nem történt kimozdulás ebből az időszakból, amit Tibet „sötét középkorának” lehetne nevezni. Azonban a mongol fenyegetettség híre Tibetbe is eljutott, és a kolostorok vezetői, valamint a földesurak összegyűltek és arra jutottak, hogy ekkora erőnek nem fognak tudni sikeresen ellenállni, így inkább megadják magukat. Az egyik legnagyobb kolostor vallási vezetőjét küldték el tárgyalni a mongolokhoz, akit Szaszakja Panditának hívtak. Az ő rátermettségének köszönhetően sikerült egy viszonylag előnyös megállapodást kiharcolni, aminek a lényege az volt, hogy Tibet adót fizet a mongoloknak, azonban Szaszakja Pandita fogja képviselni a mongolokat Tibetben, így nem került idegen vezetés alá az ország. Közben lankadatlanul tanította a mongol táborban a tibeti buddhizmust, a megegyezés után sem tért vissza, hanem ott maradt a mongol udvarban. De ennek az igazi eredményét csak a halála után lehetett észlelni, ugyanis az új kán, Kubiláj és néhány minisztere, már a vadzsraja⁶ tanításokat tették magukévá, és ezzel együtt a tibeti nyelv a mongol vallás szent nyelve lett. A mongol hódítások talán legnagyobb eredménye, a Jüan dinasztia megalakítása lett, ami Kr. u. 1280-tól uralkodott egész Kína felett. Ez pedig a tibeti kínai kapcsolatokat újraértelmezte. Ebben az új rendszerben, Kína Tibet patrónusaként tűnt fel, míg a tibeti szerzetesek, élükön 'Phagsz-pa lámával, a császári udvar szellemi vezetői voltak. Aztán Kubiláj halálával a Jüan dinasztia fokozatosan elerőtlenedett, és ezzel párhuzamosan egyre erősebb tibeti ellenállás alakult ki a mongol-kínai uralommal szemben. Az ország megint több részre szakadt, és belső harcoktól volt terhelve. Ebben a korszakban jelent meg, majd került uralomra egy új, Tibet története szempontjából

⁶ Szanszkrit 'gyémántszer', a tibeti buddhizmus megnevezése

meghatározó jelentőségű buddhista rend, a dge-lugsz-pa rend, ami egyfajta vallási megújulást, szigorúbb szerzetesi szabályzatot, valamint testi és lelki megtisztulást hirdetett. Jellegzetességük, hogy a korábbi buddhista rendekkel ellentétben ők nem vörös, hanem sárga fejfedőt viseltek. Ez a szembenállás, ami a vörös és a sárga süvegesek közt kialakult, mind a mai napig megfigyelhető. Az egyik legfontosabb változtatásuk az volt, hogy a legfőbb vallási vezető, a halála után mindig újjászületik egy új testben, akit megkeresnek és így biztosítják az adott vallási pozíció továbbörökítését. Erről az időszakról még azt kell tudni, hogy Tibet egyáltalán nem volt zárt világ, megfordultak itt jezsuita és kapucinus hittérítők, gazdag muszlim és indiai kereskedők nyitottak itt üzleteket, ráadásul még orosz és örmény kereskedők is rendszeresen megfordultak a tibeti városokban. Nem véletlenül, hiszen a Tibeti Királyság az ellenőrzése alatt tartotta a Selyemút egy részét is.

Tibet történetében a következő jelentős változást a mandzsu Quing dinasztia uralma jelentette, mikor először a kosut-mongolok 1705-ben, majd a dzungár mongolok 1717-ben törtek be úgy, hogy elérték Lhászát. Ebben a belviszályok is segítették őket.⁷

Végül 1720-ban a mandzsuk győzelmet arattak, és 1728-tól egy mandzsu protektorátust hoztak létre, ami egészen 1911-ig tartotta ellenőrzés alatt az országot, és azt kondicionálta a tibetiekbe, hogy minden külföldi veszélyt jelent, akiktől félni és tartani kell. Ez vezetett oda, hogy a 19. század közepére az ország egy titokzatos, tiltott világgá vált külföldi szemmel nézve. Természetesen a gyarmatosítások második nagy korszakában, már szem elé került Tibet, és mind a britek, mind az oroszok küldtek hírszerzőket az országba, és vizsgálták az ország bekebelezésének a lehetőségét, főként annak a tudatában, hogy ekkorra a mandzsu uralom már egész Kínában hanyatlóban volt.

2.5. Egy önálló Tibet születése és halála a nagyhatalmak árnyékában

Az önálló Tibet megszületésének a legfontosabb személye a XIII. dalai láma, Thupten Gyaco (1876-1933) volt. Fontos még megemlítenünk vele kapcsolatban legfőbb

⁷ Terjék József: Keleti népek és műveltségek. Tibet. Kéziratként sokszorosítva. ELTE BTK, 1975. 17-18. o.

tanítóját, későbbiekben pedig tanácsadóját, a burját Dorzsievet, aki egész idő alatt orosz kezekbe akarta átjátszani az országot. Az ország teljes függetlenségének a kezdetét a kínai-japán háború 1895-ös végére tehetjük, hiszen Kína a katasztrofális veresége után már nem bírt olyan erővel, hogy Tibetben fenn tudta volna tartani a gyakorlati ellenőrzést. Névleg ugyan megmaradt az amban⁸ pozíciója, de gyakorlatilag a dalai láma vette át az ország irányítását, a végrehajtás pedig az országgyűlés feladata volt. Dorzsiev elhitette, hogy az Orosz Birodalom valójában Shambhala mitikus országa⁹, az orosz cár pedig titokban hívő buddhista és csak a politikai helyzet miatt viselkedik keresztényként. Ennek következtében a dalai láma teljes egészében elzárkózott a britekkel való tárgyalásoktól, annak ellenére, hogy az angolok egyértelműsítették, mindenképpen szükségesnek tartják a tibeti kereskedelmi piacok megnyitását, akár fegyveres erővel is. És valóban, 1903-ban komoly katonai erővel be is hatoltak Tibetbe, 1904 szeptemberére pedig Lhászát is elfoglalták. Ők építették az első autóval is járható útszakaszt Jatung és Gyance között. Thupten Gyaco, Dorzsievvvel együtt Oroszországba menekült, a tibeti országgyűlés pedig kijelölt egy személyt, aki aláírhatta a békeszerződést, azaz az Angol-Tibeti Egyezményt. Ennek főbb részei a háborús jóvátétel fizetése, a kereskedelmi piacok megnyitásai voltak, illetve kizárták bármilyen más külföldi hatalom politikai befolyását. Ezeket pedig az 1906-os Angol-Kínai Egyezményben is megerősítették, de az egyezmény lehetőséget adott arra, hogy Kína a „védnöke” lehessen Tibetnek. Azonban Kínának ez nem tetszett, és végül mondvacsínált indokokkal 1910. február 12.-én egy kisebb hadsereggel megszállta Tibetet, miután 1906 és 1909 között több büntető expedíciót is folytattak Csao Er-Feng vezetésével. Az ország Angliától kért segítséget, hivatkozva az aláírt egyezményre. A britek ki is adtak pár nyilatkozatot, amiben elítélik a kínaiak tibeti megszállását, azonban ennél többet nem tettek, ennek meg nem volt foganatja. A nyilatkozatban „kijelentették, nem tűrhetik el, hogy Kína Tibet belső igazgatását magához ragadja; a pekingi kormány Lhászában tarthat ügyvivőt, azonban korlátlan létszámban csapatokat nem küldhet; egyben felszólították a kínaiakat, hogy az új elvek alapján kössenek írásbeli szerződést.”¹⁰

A megszállás után a dalai láma ugyan Indiába utazott, de nem tért vissza Tibetbe, így a

8 A mandzsu protektorátus vezetője.

9 Egyfajta buddhista „paradicsom”, ahol a Tan-t tiszta formájában megőrzik.

10 Juhász Vilmos: Tibet. Athenaeum, Bp. é.n. 69. o.

kínaiak nem tudták az akaratukat ráerőltetni a tibetiekre, ráadásul ekkor már a Birodalmat belső ellentétek is kínozták, melynek eredményeképpen 1911-ben kihirdették a Kínai Köztársaságot. Ezek után már a hadsereg irányítása sem volt egységes, és végül nepáli közvetítéssel a dalai lámának sikerült megegyeznie a kínaiakkal, akik 1912 végére az összes csapatukat kivonták, és 1913 elején a dalai láma visszatért Lhászába, és kihirdette Tibet teljes függetlenségét, amit azonban a külföldi nagyhatalmak nem ismertek el. Végül 1913. október 6.-án a nagyhatalmak Tibettel együtt tárgyalóasztalhoz ültek Szimlában. A tibetiek önálló önkormányzatot és teljes függetlenséget kértek, előbbit meg is kapták. A kínaiak a Tibet feletti uralom mellett szálltak síkra, indokként pedig Dzsingisz kán 1207-es hódítását hozták fel. A britek köztes megoldásként egy Külső, és egy Belső-Tibet létrehozását javasolták, előbbit kínai fennhatósággal, míg utóbbit független tibeti vezetéssel képzelték el. Végül ez került a Szimlai egyezménybe, melyet a kínaiak nem írtak alá, csak a tibetiek és a britek. Viszont az egyezmény záradékában kikötötték, hogy amíg Kína nem hitelesíti ezt az egyezményt, addig nem részesülhet a benne foglaltakból. Az egyezmény után megint a dalai láma lett Tibet tényleges és egyetlen uralkodója, aki továbbra is aktív külpolitikát folytatott. „1913-ban Tibet szerződést kötött Oroszországgal. A két állam kötelezte magát, hogy „mind külső, mind belső veszély esetén segíti egymást, a mongoloknak megengedik, hogy Tibetben utazhatnak, kereskedhetnek és ipari vállalkozásokat alakíthatnak.”¹¹ Az angolok azonban közbeavatkoztak, a dalai lámát maguk mellé állították, így sikerült elérniük, hogy a szerződést a lhászai kormány nem ratifikálta azzal az indokkal, hogy az orosz megbízottnak, Dorzsievnek nem volt teljes körű a meghatalmazása. A dalai láma halála után Tibet áldozatul esett a teokratikus rendszer hibáinak, és hatalmi harcok kezdődtek, melyeket főként a kínaiak robbantottak ki, akik nem voltak megelégedve a Szimlai egyezménnyel, és szerették volna Tibetet ismét a fennhatóságuk alatt tudni. Ennek a következményeként végül, 1950 októberében fokozatosan elfoglalták a stratégiai pontokat komolyabb harcok nélkül, és a bevonulás indokaként is Tibet védelmét határozták meg. A tibeti vezetés „ünnepélyesen fogadta az 1951-ben még békésen bevonuló kínai katonaságot.”¹² Szinte azonnal erőteljes, infrastrukturális fejlesztésekbe fogtak, hogy a katonai műveleteket kellő gyorsasággal tudják végrehajtani. Ebben

11 Juhász Vilmos: Tibet. Athenaeum, Bp. é.n. 71. o.

12 Benedek István: Mandragóra 1. k. Tibet. Gondolat, Bp. 1979. 204. o.

erőteljes szovjet segítséget is kaptak, akiknek azért is volt fontos a szállítási útvonalak kiépítése, mert fegyvereket és egyéb hadianyag-utánpótlást is szállítottak a régióba a Népi Felszabadító Hadseregnek. „1954 novemberére készült el a Tibetet Kínával összekötő két autóút, amelyeken 1956-ban magyar Csepel teherautók is végig mentek. 1955-ben repülő összeköttetés létesült Lhasza és Szining között.”¹³ A tibeti kormány 1950 novemberében nagykorúvá nyilvánította Tendzin Gyacot, a 14. dalai lámát, aki a megszállók elől az indiai határ menti Jatungba menekült. A Tibetet képviselő pancsen láma és a kínaiak 1950. december 27.-e és 1951. január 2.-a között Csamdóban konferenciát tartottak és deklarálták Tibet békés felszabadítását. Ehhez később a dalai láma is csatlakozott, ennek eredményeként készült el az 1951. május 23.-án kihirdetett, 17 pontból álló „Tibet békés felszabadítása egyezmény.” Eszerint Tibet a Kínai Népköztársaság autonóm területi jogállású része, a központi kormány irányítása alatt áll a külügy és a honvédelem tekintetében. A reformok végrehajtásába a központi kormány nem szól bele, ezeket a dalai láma irányításával fokozatosan kell bevezetni. Ezzel a „tibeti nemzet visszatér a Kínai Népköztársaság népeinek családjába.”¹⁴ India, aki ekkor már önálló állam volt, teljes mértékben elfordult Tibettől, és minden korábbi indiai-tibeti egyezmény a hatályát veszítette és „1954. április 29.-én, a Kínai-Indiai Egyezmény aláírása után a két ország között mindenfajta diplomáciai kapcsolat megszűnt.”¹⁵ 1959 tavaszán elterjedt a hír, hogy a dalai lámát Kínába akarják kísérni. Felkelés tört ki, a dalai láma pedig gyalog, álruhában Indiába menekült. Erről az időszakról szól a Hét év Tibetben című film, ami Heinrich Harrer önéletrajzi regényéből született, és Brad Pitt főszereplésével készítették 1997-ben. Menekülése előtt még kihirdette, hogy Tibetet a kínaiak erőszakosan szállták meg, hogy elpusztítják a kolostorokat, meggyilkolják vagy kényszermunkára viszik a lámákat, és hogy a saját akaratából hagyja ott Tibetet. A kínaiak ellenben bejelentették, hogy „a dalai lámát „elrabolták”, bombázni kezdték a palotát és gépfegyvereikkel lőtték a még mindig összesereglett tömeget.”¹⁶

13 Benedek István: Mandragóra 1. k. Tibet. Gondolat, Bp. 1979. 17-18. o.

14 Im., 75. o.

15 Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve, Terebess Kiadó, 2001. 111. o.

16 Roland Barraux: A dalai lámák története. Ferenczy Kiadó, Bp. 1995. 291. o.

2.6. Tibet a megszállás után

Az 1959-es felkelés után, 1965 szeptemberében hirdették ki a Tibeti Autonóm Régió létrejöttét. A kulturális forradalom idején, 1966 májusában a kínaiak brutálisan és drasztikusan jártak el a tibetiekkel, elsősorban az egyházzal, a szerzetesekkel szemben, például leromboltak rengeteg kolostort, köztük a tibeti buddhizmus egyik fellegvárát, a Csokang katedrális, világi életre kényszerítették a lámákat, az ellenállókat pedig kivégezték. Ugyanebben az évben a kínaiak lezárták Tibetet, évtizedeken keresztül nem lehetett látogatni, és arról is alig-alig szivárogtak ki hírek, hogy egészen 1976-ig, amíg a kulturális forradalom tartott, pontosan hány templomot, kolostort és vallási emlékhelyet romboltak le, hogy így hirdessék a kínai kultúra felsőbbrendűségét. 1976 után azonban, Mao halálát követően, Kína a nyitás és párbeszéd irányába tett lépéseket. 1978 novemberében ennek kézzelfogható megnyilvánulására került sor: „harmincnégy börtönbe zárt foglyot – többségükben a régi közigazgatás tisztségviselőit – szabadlára helyezték Lhászában, egy hatalmas propaganda-hadjárat keretében, mely úgy mutatta be őket, mint az utolsó lázadó vezetőket.”¹⁷ A 80-as években további enyhülés következett be és az elnyomás elleni tiltakozások eredményeként, ekkor engedélyezték a korlátozott nyelvhasználatot, a vallásgyakorlást és a kulturális értékek ápolását.

2.7. A Kínai Kommunista Párt Tibetben

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága különböző szinteken a Párt egészének a munkáját irányítja. A Párt szervezeti egységei megfelelnek az állam közigazgatási felosztásának. A népi tanácsok és a Párt szervezetei közösen vállalnak felelősséget a különböző szintű kormányzati munkáért; politikailag alárendeltek a Párt vezetőségének, annak döntéseit állami intézkedésekkel valósítják meg. Adott szintjükön a Párt küldöttgyűlései a legmagasabb vezető testületek. A legalsó szinten alapszintű pártszervezeteket hoztak létre az olyan alapszintű közigazgatási egységeken belül, mint a járásek és népi kommunák, és sok olyan egységben is, melyek hivatalos kormánysszervek nélkül működtek, mint a gyárak, iskolák és katonai körzetek.

¹⁷ Roland Barraux: A dalai lámák története. Ferenczy Kiadó, Bp. 1995. 204. o.

Azonban a kulturális forradalom után újrászervezték a közigazgatást. Összegzésképpen, a kormányzati egységek minden szinten két fő szervből állnak: a népi gyűlésekből és a népi tanácsokból. A gyűlések olyan képviselő-testületek, melyek a kormányzati hatalom szervei, míg a tanácsok a végrehajtó és közigazgatási szervek, melyeket a megfelelő gyűlések választottak, és azoknak is tartoznak feleltséggel. A gyűléseket minden szinten a saját közigazgatási egységében közvetlenül alatta lévő gyűlés választ meg, kivéve alapszinten, ahol az állampolgárok közvetlenül választanak.

3. Tibet Indiában

Az 1950-es években Indai és Kína szoros, már-már baráti viszonyt ápolt egymással. India, mint friss, független állam, 1947-es önállósodása után kereste az utat aminek segítségével minél inkább kiszakadhat a Brit Birodalom kebleiből. Így hát egyértelmű volt, hogy Kína felé fog nyitni, ellensúlyozandó a még mindig erőteljesen jelen lévő nyugati nagyhatalmakat. A miniszterelnök Dzsaváharlál Nehru lett, akit Mahátma Gandhi támogatott, és tanított fiatalabb korában. 1954 áprilisában India elismerte azt, hogy Tibet a Kínai Népköztársaság része egy kereskedelmi és közlekedési egyezmény keretében. Azonban a gazdasági-politikai nyomás még mindig erős volt a nyugat irányából, ezért 1956-ban engedélyezte, hogy a CIA az ország légterét felhasználva juttasson felszerelést és csapatokat a tibeti ellenállóknak. Emellett az 1959-es eseményeket, az élen Tibet megszállásával, élesen bírálta az indiai közvélemény, és maga Nehru is, aki tanítójával egyetemben alapvetően az erőszakmentesség és a béke híve volt. Miután pedig a dalai láma hivatalosan is megköszönte Indiának, hogy tulajdonképpen korlátozás nélkül befogadta a tibeti menekülteket, a barátságos viszony azonnal megszűnt a két ország között. Kína a belügyeibe történő beavatkozással vádolta meg Indiát, és azóta is a Kínai-Indiai határvonalnak a tibeti része rendezetlen kérdésnek számít, mindkét oldalon állandósult katonai jelenléttel. Ennek a határrésznek a legjobban megerősített része indiai oldalról Tawang, ahol még a tibeti buddhizmus egyik legfontosabb kolostora is található. Ez a település a kínai határtól mindössze 35 km-re fekszik. 2009 márciusban Kína Tawang ügyében blokkolta az Ázsiai Fejlesztési Bank 2,9 milliárd dolláros Indiának szóló kölcsönét, mert az összegből 60 millió dollár Arunácsal Pradés vízszabályozását segítette volna, ahol Tawang és Dharamszala is található. (Később nemzetközi nyomásra a kölcsönt mégis engedélyezték, de Kína hivatalosan is tiltakozott a döntés ellen, és ezt azzal indokolta, hogy álláspontjuk szerint a kölcsön befolyásolhatja az adott régióban lévő India és Kína között fennálló területi vitát.)¹⁸ Annyi javulás azért történt a régióban, hogy 2005 áprilisában aláírtak egy 11 pontból álló egyezményt, amely többek között tartalmazta azt is, hogy mindkét fél vállalta, beszünteti a régióban a hadgyakorlatokat, és közös kezelési mechanizmust dolgoztak ki a légterek

18 Edward Wong: China and India Dispute Enclave on Edge of Tibet. New York Times online, 2009 szeptember 04.

megsértésének esetére.

3.1. Az Ideiglenes Tibeti Kormány

Végül a tibeti menekültek Indiában találtak menedékre, ahol Dharamszalában rendezték be az Ideiglenes Tibeti Kormányzat székhelyét, és mind a mai napig ott is székelnek. A dalai láma pedig az alábbiakat jelentette ki, az első kiadott művében, nem sokkal a menekülése után. „Népem elpusztítása ellen tiltakozva és mindazért, amiért ők élnek, száműzetésben a számomra megmaradt egyetlen útnak szentelem életemet: az Egyesült Nemzetek, s most e könyv segítségével emlékeztetni a világot arra, mi is történik Tibetben; gondját viselni a tibetieknek, akik velem menekültek a szabadságba; megtervezni a jövőt.”¹⁹

Az „állam” élén 2001 óta a demokratikus keretek között megválasztott Lobszang Tendzin buddhista szerzetes áll. Ennek az-előzménye, hogy a dalai láma - véleményem szerint - csak részben demokratikus elvek, másik részben stratégiai okokból lemondott a tibeti állam világi vezetéséről, és ezzel megszüntette a teokráciát, mint olyat a vezetésben. Vallási vezetőként természetesen továbbra is végzi a munkáját, és Tibet sorsát is igyekszik segíteni minden lehetséges módszerrel. A demokráciára való átállás korábban sem állt távol tőle, már az 1961-ben elfogadott első tibeti alkotmány is demokratikus alapokra épült, valamint az 1992. február 26.-án megjelent írásában is közli, hogy „Ami a személyemet illeti, eldöntöttem, hogy Tibet jövőbeni kormányában semmiféle pozíciót nem vállallok, a Dalai Láma hagyományos politikai szerepkörére pedig semmiféleképpen nem tartok igényt.”²⁰ Az új alkotmányt 1963. március 10.-én fogadták el. Ezt az alkotmányt magában Tibetben is bevezetik, amennyiben és amikor a nemzetközi fejlemények újra lehetővé teszik az önkormányzást a tibetiek számára. Egyelőre az alkotmány eszköz a folyamatosság, valamint a tibetiek vallási és világi önazonosságának megőrzésére. Ez egy terjedelmes és kidolgozott okirat, amelyet a korszerűsítés felé

19 Tendzin Gyaco: *My Land and My People*, McGraw-Hill, 1962. 217. o.

20 Tendzin Gyaco: *Öszentsége a Dalai Láma elképzelése a jövőbeni szabad Tibetről*, Dharamszala, 1992. február 26.

mutató, jól körülhatárolt irányelv jellemez. A demokratikus fejlődést példázza a törvényhozó testület, a Tibeti Nemzetgyűlés összetételének teljes megváltoztatása. „A Nemzetgyűlés összetételének

- a) 75 százaléka a nép által a területi választókerületekben megválasztott tagokból;
- b) 10 százaléka a területi és kerületi tanácsok által, az idevonatkozó hatályos törvények szerint megszavazott tagokból;
- c) 10 százaléka a kolostorok és más vallási intézmények által, az idevonatkozó hatályos törvények szerint megválasztott tagokból;
- d) 5 százaléka Öszentsége, a dalai láma által közvetlenül kijelölt tagokból áll. E személyek a művészetben, tudományban és irodalomban kimagasló alkotók közül kerülnek ki.”²¹

A stratégiai ok alatt, amit fent említettem, azt értem, hogy a dalai láma lelke mindig reinkarnálódik (újjászületik), a halála után. A hagyomány szerint az újjászületett dalai lámának a megtalálása a pancsen láma²² feladata. Azonban a dalai láma által kiválasztott jelenlegi, 11. pancsen lámát, Gendun Csöki Nyimát 1959-ben a kínai erők (akkor 6 éves volt) a családjával együtt elhurcolták, és azóta ismeretlen helyen tartják fogva. A különféle nemzetközi szervezetek folyamatosan kérik Kínát, engedje, hogy felvehessék vele a kapcsolatot, azonban a hivatalos válasz mindeddig csak annyi volt, hogy a családjával együtt házi őrizetben van és éli az átlagos kínai emberek életét, valamint még annyit közölt a kínai szóvivő, hogy a megfelelő tanítatásáról is gondoskodnak. Ő a jelenleg legrégebb óta fogva tartott politikai fogoly. Tehát a mostani helyzet szerint a következő dalai lámát egy olyan ember fogja kiválasztani, akit 6 éves kora óta kínai ideológia alapján neveltek. Azzal, hogy a dalai láma megteremtette a demokratikus tibeti vezetést, ezzel ellehetetlenítette azt, hogy a halála esetén a következő dalai láma, mint világi vezető, szembe tudjon menni a jelenlegi függetlenségi törekvésekkel.

Tehát a Dharamszalában megalakult Ideiglenes Tibeti Kormány a

21 Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve, Terebess Kiadó, 2001..307-308. o.

22 Pancsen láma: a második legmagasabb rangú szellemi vezető a dalai láma után, hagyományosan a Tashilhunpo-kolostor főapátja, és egyúttal a gelukpa-rend vezetője.

következésképpen épül fel. Az „állam” Himacsal Pradés államban székel, és a következő testületekből áll:

1. A Kasag kabinet

2. Egy a nép 17 megválasztott képviselőjéből álló testület, mely közigazgatási szerepet tölt be

3. A Tibeti Nemzeti Munkabizottság.

A Kasagot a dalai láma rangidős tisztviselői alkotják, s a tibeti kormány közigazgatási hivatalaival kapcsolatos ügyekben hoz irányadó döntéseket. Jelenleg öt hivatali igazgató áll az élén. Általában szintén ez a szerv felügyeli a világ 14 'térképében' lévő ún. Tibet Irodákat köztük az Új-Delhiben, a New Yorkban, Genfben és az 1992 óta Budapesten is működő közép-európai Tibet Házat is.

A Vallási és Kulturális Ügyek Tanácsa gondoskodik a tibeti menekültek szellemi és művelődési tevékenységéről Indiában, Bhutánban és Szikkimben. Közeli kapcsolatot tart fenn a tengerentúli tibeti lámákkal és más országok buddhistáival. Ezenfelül nagy általánosságban a tájékoztatás hivatalos közvetítője azok számára, akik érdeklődnek a buddhizmus és Tibet történelmi fejlődése iránt.

Az Otthon és Rehabilitációs Iroda gondoskodik a tibeti menekültek rehabilitációjáról, egy olyan művelet keretében, amely tartalmazza a Bajlakuppe és Mundgod hegyeiben, Majszurban, Mainpatban Madhja Pradésban, az orisszai Csandragiriben és a NEFA²³ területén lévő Tezuban és Csanglandban létrehozandó mezőgazdasági telepek tervét. Felügyeli a kézműipari központokat is, ahol a tibetiek kisebb közösségeit képzik és továbbélésüket segítik. Nem kerülik el figyelmét más rehabilitációs tervek sem, például azok, amelyeket magánszervezetek támogatnak és indítottak útjukra. (Például Svájcban, ahol szintén létrehoztak egy Tibet házat, és ott 400 menekült árva elhelyezését tudják biztosítani.) Az Irodát mindig képviseli valaki azokban a bizottságokban, amelyek e terveket felügyelik, hogy megvédhessék a menekültek érdekeit. Az Otthon és Rehabilitációs Iroda másik feladata, hogy az összes tibeti általános jólétéről gondoskodjon. Az útépítő táborokban lévő képviselőin keresztül állandó kapcsolatot tart

²³ North East Frontier Agency, Indiai tartomány

fenn az ott dolgozó munkások ezreivel, akiknek rehabilitálása még várat magára. Az Iroda képviseli ezeket a tibeti munkásokat az indiai kormány Közmunkaügyi Hivatalánál a bérek folyamatos kifizetését, a balesetből kifolyó munkahelyi térítéseket, valamint a letelepítési terveket illető ügyekben. Kapcsolatot tart fenn a már letelepültekkel, akár Indiában, akár külföldön tartózkodnak. Tájékoztatást ad a menekültek helyzetéről az indiai kormány és a magán adományozó szervezetek részére.

A Tibeti Oktatási Tanács közvetlenül felelős a tibeti menekült gyerekek taníttatásáért Indiában, Nepálban, Bhutánban és Szikkimben. Elsősorban a Tibeti Iskola Társaságon keresztül működik, amely a dalai láma kérésére felállított külön testület és az indiai kormány Oktatásügyi Hivatala alá rendelve. „Ez az indiai kormány által támogatott társaság megpróbál korszerű oktatást biztosítani a tibeti gyermekeknek, ugyanakkor a nyelvükkel, történelmükkel, vallásukkal és műveltségükkel kapcsolatos ismeretekkel is megismertetni őket.”²⁴

Az emigrációban élő tibetiek támogatásába évről évre egy és két milliárd dollár közötti összeget fektetnek a Tibetet Segítő Társaságok, emberi jogi szervezetek, valamint az Egyesült Államok, Kanada, Németország és újabban az Európai Parlament is. Tudni kell azonban azt, hogy az Ideiglenes Tibeti Kormányt a világ egyetlen országa sem fogadta el legitim államhatalomként, így gyakorlatilag diplomáciai/politikai ereje egyáltalán nincsen.²⁵

24 Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve, Terebess Kiadó, 2001. 308-309. o.

25 Rónaháti Cecília: A Kínai Népköztársaság és a tibeti problematika In: Kína: Realitás és esély (Tanulmányok Magyarország Kína stratégiájának megalapozásához) Bp, MTA Világgazdasági Intézet, 2007. 175. o.

4. Amerika és Tibet

Amerika, mióta vége lett a hidegháborúnak, igyekszik a határvonalon maradni, abból a szempontból nézve, hogy folyamatosan támogatja anyagilag és politikailag is Tibetet, de csak annyira, hogy az ne lehessen nyílt provokációnak tekinteni Kína szempontjából. Előtte, a hidegháború idején, a coloradói Sziklás-hegységben 1942-ben, a CIA programjaként létesítettek egy kiképzőbázist, a Camp Hale-t, ahol 1959 és 1964 között mintegy 260 tibeti gerillát képeztek ki. Az akció fedőneve ST Tibet volt. A gerillák egy részét ejtőernyővel dobták át Tibetbe, hogy a lázadókhöz csatlakozzanak. Zömük azonban elpusztult a kínai néphadsereggel vívott harcokban, miközben a civilek India felé történő visszavonulását biztosították. Másokat szárazföldi úton juttattak vissza az országba, hogy hírszerző küldetést folytassanak. Megint másoknak egy, a CIA által támogatott ellenállási csoportot kellett létrehozniuk Mustangban, egy 2500 méter magasan fekvő térségben. Mustang egyébként túlélte a kínai inváziót, és ezért a „Tibet határán túli Tibetként” is ismertek. A térség ma már Nepál része. Camp Hale-t, és a teljes programot 1964-ben számoltak fel, és egy tibeti sem maradt a Sziklás-hegységben. Utólag a CIA elismerte ezt az amerikai programot, és nyilvánosságra hozta a részleteket is.²⁶

1985-ben az amerikai kongresszus jelentést tett közzé a tibetiek emberi jogainak megsértéséről és ennek alkalmából meghívták a dalai lámát. Szeptember 21-én Tendzin Gyaco a Capitoliumban ismertette a tibeti béketervet és a kormányprogram öt pontját. Ebben – többek között - szerepelt, hogy „a kínaiak hagyjanak fel az erőszakos áttelepítés politikájával, tartsák tiszteletben a tibeti nép alapvető jogait és kezdjenek valódi tárgyalásokat Tibet jövőendő státusáról és a kínai-tibeti kapcsolatokról.”²⁷

Az ezredforduló óta azonban mintha ismét nyomatékosabban adna hangot Amerika a Tibettel kapcsolatos álláspontjának. 2002-ben meghozták a Tibeti politikáról szóló törvényt, aminek leglényegesebb eleme az volt, hogy kineveztek egy speciális tibeti koordinátort, aki az Államokat képviselve eljár Tibet ügyében. Vagy például, hogy Barack Obama személyesen fogadta a dalai lámát, annak ellenére, hogy ez ellen is komoly kínai ellenlobbi indult, a kínai amerikai nagykövetet, Gary Locke-ot be is

26 Kecskeméti József: Tibet lakosságának majdnem fele odaveszett. www.honvedelem.hu, 2010.03.22.

27 Roland Barraux: A dalai lámák története. Ferenczy Kiadó, Bp. 1995. 286. o.

rendelték a Külügyminisztériumba, hogy nyomatékosítsák, az USA hagyjon fel a dalai lámá támogatásával, és ezzel a Kína belügyeibe való beavatkozással. Mivel ők ezt a lépést annak értékelik, függetlenül attól, hogy az amerikai elnök ismételten hangsúlyozta, az USA, a dalai lámával való teljes egyetértésben, nem támogatja Tibet függetlenségét Kínán kívül. Ettől függetlenül Amerika is igyekszik egyre erősödő nyomást gyakorolni Kínára. Ennek a jele az is, hogy az Amerikai Szenátus 2012. március 30.-án határozatban szólította fel Kínát, hogy függeszse fel a vallás szabályozását²⁸, engedjék szabadon a politikai foglyokat, nyissák meg Tibet határait az emberjogi képviselők, a diplomaták és az újságírók előtt, és engedje meg, hogy az Egyesült Államok konzulátust létesíthessen Lhaszában.²⁹ Az amerikai nagykövet pedig hosszas hallgatás után (már ami ezt a kérdést illeti) ez év októberében szintén hivatalosan is kiállt Tibet mellett, és sürgette a kínai kormányt, hogy kezdjen tárgyalásokat a tibeti néppel, valamint vizsgálja ki, hogy mik a valós indokai a sorozatos önégetéseknek. Ennek előzménye, hogy 2012 augusztusában elkészült egy kongresszusi vizsgálóbizottság által készített jelentés a tibeti önégetésekkel kapcsolatban. Ebben kifejtik, hogy 2009. február 27. és 2012. augusztus 10.-e között 46 önégetés történt. (A Tibeti Kormány ezzel az információval ellentétben 55 esetet tart számon erre az időszakra vonatkoztatva.) A következő okokat állapították meg, amik ehhez a helyzethez vezettek:

- ✧ Kína nem tartja be a saját nemzetiségi törvényét, ami alapján Tibet belső kormányzását csak és kizárólag a tibetiekre kellene hagyni.
- ✧ A tibeti kultúra és nyelv ismeretének rohamos csökkenése, valamint az erős környezetszennyezés, amit a kiemelt infrastrukturális fejlesztések, és nyersanyag-bányászat okoz.
- ✧ A 2007 óta fokozatosan csökkenő vallásszabadság a tibeti buddhisták körében, és a nemzeti átnevelő programok erősítése a szerzetesek között.
- ✧ Szinte teljesen megszűnt a remény, hogy a kínai kormány újra kezdi a tárgyalásokat a dalai lámával.

28 Jogszabályba foglalták, hogy mekkora területen hány buddhista szerzetes, illetve apáca élhet.

29 ICT, www.tibet.net, 2012.03.30

5. Európa válasza a 21. században

„Be kell látnunk – sokkal határozottabban, mint eddig – hogy mi nem csupán családunk, cégünk, munkahelyünk, közösségünk vagy városunk tagjai vagyunk, nem csak a szakmánkat, társaságunkat, pártunkat vagy nemzetünket képviseljük. Mi a Föld lakói vagyunk. Mindegyikünk sorsát az egész emberiség helyzete határozza meg, sokkal inkább, mint eddig. Földünk jövője mindannyiunk közös felelőssége... Nem gondolhatjuk, hogy csak Csehország létezik. Tudomásul kell venni, hogy van Koszovó, Csecsenföld, Szomália, Ruanda, Kelet-Timor éppúgy, mint Tibet, Burma, Kuba és Észak-Korea...”³⁰ Ezzel a meghatározó gondolattal kezdte beszédét Václav Havel cseh köztársasági elnök 2000. január 1-ei beszédében. Azért választottam ezt az idézetet, mert rámutat arra, hogy a tibeti kérdés az új évezred hajnalán még mindig lehet aktuálpolitikai kérdés, és hogy nemcsak lehet, hanem kell is foglalkozni vele. És valóban, a nemzetközi sajtóorgánumok közül, csak ezen dolgozat leadása előtti héten, foglalkozott a kérdéssel a New York Times, a BBC, az AP Hírügynökség stb.

Az emberi jogok védelme és előmozdítása világszerte az EU külpolitikájának kulcseleme. Így hát különféle nemzetközi emberjogi szervezetek, illetve az Európai Parlament (EP) Tibet csoportjának a jelentései alapján igyekeznek nyomon követni az ott élő emberek helyzetét. Érdekes megfigyelni, hogy az elmúlt 60 évben egy fokozatos erősödés figyelhető meg, már ami a Tibet iránt való érdeklődést illeti. A dalai láma missziója, hogy fáradhatatlanul járta a nyugati országokat, és nemcsak a saját országa ügyében hanem, mint vallási vezető is az egyetemes békét és az erőszak-mentességet hirdette, úgy tűnik, most érezteti hatását. Ahogyan közeledik a kínai vezetőváltás, ami feltehetően ez év november 8.-án fog megtörténni, a Kínai Kommunista Párt 18. kongresszusán, és az eddigi elnök, Hu Csin-Tao helyébe valószínűleg Hszi-Csin-Ping fog lépni, egyre erősödik a külföldi nyomás Kínán, hogy rendezze már végre a tibeti kérdést. Persze ennek rendkívül fontos részét képezi, az a radikális megoldás, ahogyan a tibetiek „önégetésekkel” hívják fel a világ figyelmét magukra. Ez a kifejezése a végső elkeseredettségnek már olyan mértékű, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Az előző parlamenti ciklusban az EP már 16 határozatban ítélte el Kínának a

30 Vida Gábor: Helyünk a bioszférában. Neumann Kht., Bp. 2004. Online kiadás. 2. fejezet

Tibethez való viszonyát, és a határozatoknak a döntés része is nagyon hasonló. Azonban ezeknek a hatása tulajdonképpen a nullával volt egyenértékű. Ilyen volt például „Az Európai Parlament 2008. április 10-i állásfoglalása Tibetről”. Ezekben a határozatokban általában elítélik a kínai rendfenntartó erők túlzott és különösképpen agresszív intézkedéseit, például a tibeti tüntetőkkel szemben, hogy valósítsák meg az alapvető emberi jogok gyakorlásának lehetőségét Tibetben, hogy engedjenek be független, külföldi megfigyelőket, hogy kezdeményezzenek párbeszédet a Dalai Lámával a helyzet rendezése érdekében, hogy azonnal szüntessék be a kínzás gyakorlását és hogy szüntessék be a tömeges kínai betelepítéseket Tibetbe. Ezek azok a főbb pontok, amiket vizsgálnak, de mint azt már fentebb említettem eddig ezeknek a határozatoknak nem volt valódi súlyuk. Ezeken felül még a halálbüntetés eltörlése az, amit nagyon szorgalmazznak a nemzetközi emberjogi szervezetek, és az EP is.³¹

Az önégetések kérdése is többször felvetődött az EP-ben, és hogy mit tettek és mit tehetnek Tibet ügyéért. Catherine Ashton alelnök asszony a következő választ adta: „Az alelnök/főképviselő aggodalmát fejezi ki a közelmúltban történt megdöbbentő esetek miatt, amikor mintegy harminc tibeti felgyújtotta magát, valamint a tibeti régióban a tiltakozások elfojtására alkalmazott egyre erőszakosabb intézkedésről szóló jelentések és a kolostorok feletti állami ellenőrzés megszigorítása miatt. Az Európai Unió Kínába akkreditált küldöttsége két demarsot intézett a külügyminisztériumhoz, amelyekben kifejezte az Európai Unió önégetések miatti aggodalmait. Az EU felvetette aggályait a tibeti emberi jogi helyzet miatt a 2012. február 14-i EU–Kína csúcsértekezleten is, valamint az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának legutóbbi ülésén 2012. március 6-án kiadott nyilatkozatában. Az EU kérte, hogy tegyék lehetővé a tibetiek által lakott régiók meglátogatását, azonban ezt a kérést elutasították.

Ezekben a találkozókban az EU sürgette Kínát, hogy tegyen eleget az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerinti kötelezettségeinek. Az Európai Unió különösen arra sürgette a kínai hatóságokat, hogy tartózkodjanak az erő alkalmazásától, engedjék a tibeti lakosok számára a vallási, a nyelvhasználattal kapcsolatos és kulturális jogaik szabad gyakorlását és kezeljék az önégetéseket kiváltó okokat, különösen a tibetiek tényleges részvételének érezhető hiányát a régió fejlesztési politikájában.

31 Európai parlamenti állásfoglalás Tibetről Tenzin Delek Rinpoche ügyében

Bár az EU nem kérdőjelezi meg, hogy Tibet Kína szerves része, ugyanakkor mély aggodalmát fejezi ki a jelenlegi helyzet miatt. Az Európai Unió egyértelműen a kínai hatóságok tudomására hozta ezeket az aggályokat a fent felsorolt találkozók során.

A Tibetben működő nem kormányzati szervezetek kérelmet nyújthatnak be a demokrácia és az emberi jogok európai eszköze (EIDHR)³² által nyújtott pénzügyi támogatásra. Az alelnök/főképviselő biztosítja valamennyi kérelmezőt, hogy kérelmeiket a legszigorúbb titoktartás mellett kezelik és ennek megfelelően nem adnak semmilyen információt az EIDHR-projektekre vonatkozóan.”³³ És hogy mi az EIDHR? „Az EIDHR elsődleges szerepe a civil társadalmi szervezetekkel együtt, azok számára és azokon keresztül végzett munka. [...] Az EIDHR független finanszírozási eszköz, amely olyan esetekben is felhasználható, amikor a fejlesztési együttműködés területén nem áll fenn kapcsolat az Európai Közösséggel.” – olvasható az Európai Tanács emberi jogokról tett 2008. évi jelentésében. Tehát ez az a pont, amikortól az Európai Unió is beáll Amerika, Kanada és Németország mellé Tibet finanszírozásába, ezzel is bizonyítva elkötelezettségét a tibeti nép szabadságának az ügye mellett.

Az EU és Tibet viszonyában még érdekes kérdés a különböző emberjogi szervezetek viszonya is. Például érdemes megjegyezni, hogy az Amnesty International Kínára vonatkozó adatait, megállapításait az EU is használja, hasznosítja, de azokat nem kezeli tényként.”³⁴

Bár nem célom e dolgozat keretein belül vizsgálni Magyarországnak a Tibeti-kérdésre adott válaszát, a közelmúlt eseményei közül feltétlenül ki kell emelnem, ez év november elején a Kínai Nagykövetség előtt lezajlott incidenst, mikor is tibeti és tibet szimpatizáns tüntetők egy kis csoportja egy szerzetesnek felöltöztetett bábut égetett, rajta annak a körülbelül 60 embernek az arcával, aki vállalta az öngyilkosságot, az önégetést, azért hogy felhívja a figyelmet Tibet helyzetére. Ezzel a figyelemfelhívó cselekedettel Magyarország is beállt azon országok sorába, akik valamilyen módon a támogatásukról biztosítják a függetlenségükért harcoló tibeti népet.

32 European Instrument for Democracy and Human Rights (A demokrácia és az emberi jogok európai eszköze).

33 Catherine Ashton alelnök/főképviselő 2012. május .17.-én elhangzott válasza az Európai Parlamentben

34 Horváth I. Mihály: Az emberi jogok helyzete a Kínai Népköztársaságban. U.o. 185. o.

6. Kína „Tibet-formálása”

„A tibeti népnek egyesülnie kell a kínaival, és ki kell űznie Tibetből az imperialista erőket... A tibeti népnek vissza kell térnie az anyaország, a Kínai Népköztársaság nagy családjának kebelére... A helyi kormány tevékenyen hozzájárul a Népi Felszabadító Hadsereg behatolásához Tibetbe, valamint a nemzeti ellenállás lecsillapításához.” Ez egy részlet az 1951. május 23.-án aláírt 17 pontos egyezményből, amit Tibet egy áruló minisztere által vezetett békeküldöttség és a kínai vezetés fogalmaztak meg. És az idézet remekül példázza a jelenlegi helyzetet és célokat is. A jelenlegi helyzet az, hogy Tibetben tulajdonképpen mind a mai napig katonai rezsim van, a fővárosnak, Lhászának három nagy területe van, az egyik a kolostorváros, a másik a civilek lakóhelye, a harmadik pedig a laktanya. A három terület közül a laktanya foglalja el a legnagyobb területet.

Azonban a kínai kommunikáció minden esetben megemlíti, hogy ők megteremtették a jogszabályi környezetet a viszonylagos szabadsághoz, amit a kínai alkotmány biztosít. „Azaz Tibet teljes autonómiát élvez, az ott élő tibetiek részt vehetnek az önkormányzat munkájában, illetve megilleti őket a szabad kultúra –és vallásgyakorlás joga.”³⁵ A fentiek alapján úgy tűnhet, hogy a terület függetlensége teljesen egyértelmű, biztosítottak mind a kollektív mind a személyi szabadságjogok, illetve, hogy tiszteletben tartják a kisebbségek jogait. Valami miatt azonban ez mégsem így történhet a gyakorlatban, ha a tibeti emberek az elnyomás elleni tiltakozásuk jeléül napjainkban szinte naponta gyűjtják fel magukat. Véleményem szerint, csak azért nem tört ki eddig komolyabb felkeléssorozat Tibetben, mert a dalai láma következetesen és szigorúan kiáll az erőszakmentesség politikája mellett.

6.1. Kína nézőpontja

„A tibeti probléma nem emberi jogi kérdés, hanem a nemzeti szuverenitással kapcsolatos... A dalai láma klikkjével való konfliktusunk nem etnikai, sem vallási, sem emberi jogi probléma. Arról van szó, hogy vagy megőrizzük nemzeti szuverenitásunkat,

³⁵ Romsics Livia: Kína, az új szuperhatalom világformáló szerepe és az USA szerepvesztése a világban. Bp, BGF Külkereskedelmi Kar, 2010. 30.o.

vagy hagyjuk szétesni hazánkat.” Így nyilatkozott Hu Csin-Tao 2008. április 12.-én, Kevin Rudd, ausztrál miniszterelnökkel való beszélgetésekor. Ez azon kevés alkalom egyike volt, mikor a kínai kormány nyíltan nyilatkozott a tibeti kérdésben. És jellemzi is azt az elképzelést, amit minden áron próbálnak propagálni, mind a külföld felé, mind a Kínán belül élő tibeti nép irányába.

Így hát jelenleg az ország elvitathatatlan részének tekintik Tibetet, és a közelmúlt eseményei azt mutatják, tulajdonképpen bármilyen eszközt hajlandóak felhasználni, hogy a régió stabilitását biztosítsák. Autoriter rezsimként Kína értetlenül áll a nemzetközi nyomás előtt, hiszen a Tibetben történő dolgok csak és kizárólag a kínai belpolitikára tartoznak, melybe más országoknak nincs joga beavatkozni. Legfőbb törekvése mindezidáig az erős központi irányítás fenntartása volt, és ennek megoldásaként a zavargások kíméletlen letörését, az államilag irányított „átnevelést” és a fokozott „han” népcsoportbeli kínaiak betelepítését látta. Vagy ahogyan egy magyar sinológus, Tálás Barna fogalmazott egy 2008-as interjújában. „A Kínai Népköztársaságnak megalakulása után alapvető feladata volt, hogy az ország egységét megteremtse, hiszen Kína a történelmi lecsúszását annak köszönhette, hogy egyre inkább szétzilálódott. ...és ez ellen bármelyik kínai kormánynak igenis fel kell venni a harcot, ha azt akarja, hogy az ország egysége megmaradjon. A többi kérdésre pedig a kínaiak azt mondják, belpolitikai kérdés és a belügyekbe való be nem avatkozás kérdése.”³⁶ A jelenlegi önégetéseket pedig, amivel a tibetiek az elkeseredettségüket fejezik ki, egyszerűen csak bűncselekménynek ítéli, azon belül is gyilkosságnak és terrorizmusnak. Ezt mondta újságírók előtt a Tibeti Autonóm Régió alelnöke, Loszang Gyalcen is. A Kínai Kommunista Párt kongresszusán részt vevő tibeti vezető a kínai törvényekre hivatkozott, amikor az elmúlt időszakban tapasztalt önégetési hullámról kérdezték. „Az élet értékes, az emberek életét feláldozni rejtett politikai célokért az emberi lelkiismeret és erkölcs ellen való, s ezért elítélendő”

Felemelkedő nagyhatalomként ugyanakkor a vezetés is egyre inkább érzi a pozitív nemzetközi megítélés fontosságát. Az erőszakos beavatkozás enyhítése és a tárgyalásos megoldás azonban nem jöhet szóba a kínai államhatalom szerint, hiszen fenyeget annak a veszélye, hogy a zavargások a közvetlenül a Tibet mellett fekvő Ujgur Autonóm Területen is tovább erősödnének, ahol az iszlám és radikális erők bekapcsolódása már így

36 A „Friderikusz Most” című tv műsor 2008 április 24.-i adásából

is tovább mélyítette a konfliktust. Ráadásul jelenleg ez a két, etnikailag leghomogénebb terület, azaz Tibet és Ujguria. Ezek esetében merülhet fel egyáltalán az elszakadás kérdése. És a kínai vélemény az, hogy ezen függetlenségi mozgalmak mögött valójában nyugati nagyhatalmak, és a dalai láma állnak, mint felbújtók, ráadásul mindkét eset felhasználható a Kína elleni külső nyomásgyakorlásra. Ez az álláspont véleményem szerint emlékeztet Kínának az 50 évvel ezelőtti, hidegháború idején meglévő kommunikációjára. „Az etnikai konfliktusok kezelésében az állam biztonságát veszélyeztető nemzeti(ségi) mozgalmakra adott kínai válasz a mozgalmak kriminalizálása, terroristának és szeparatistának bélyegzése és a velük való kíméletlen leszámolás, de fontos szerepet tölt be a hazafias propagandára építő nemzetpolitika és a regionális különbségek csökkentésére irányuló gazdaságpolitika is.”³⁷

Azzal pedig, hogy a nemzetiségi mozgalmakat terrorizmussal vádolja, - legalábbis látszólag - beáll a sorba a nagyhatalmak terrorizmus elleni harcában, melynek élén Amerika áll. És ezzel a lépéssel elérte azt is, hogy a nyugati nagyhatalmak a retorikai eszközökön túl nem nagyon léphetnek, különösképp, hogy Kína az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja is.

6.2. Asszimilációs törekvések

Kínának elsődleges célja véleményem szerint nem a megszállás fenntartása, hanem a teljes asszimiláció, azaz hogy a tibeti emberek is elsősorban kínaiként gondoljanak magukra, és csak másodsorban vagy egyáltalán ne gondolkozzanak tibetiként. Ennek a célnak az eszközei az agresszív migrációs politika, azaz hogy évről évre egyre több kínait telepítenek be Tibetbe, a gyerek és felnőttoktatás kötelező részét képező „hazafias nevelési programok”, amik most már a legtöbb buddhista szerzetesnek Tibetben kötelezőek, mielőtt letehetnék a szerzetesi fogadalmat. Ennek a programnak a célja egyrészt történelmileg igazolni Tibet kínai fennhatóságát, másrészt pedig megköveteli tőlük a dalai lámától való elhatárolódást, és nemcsak megköveteli, bünteti is

37 Inotai András, Juhász Ottó, Tóth Barna: Kína-stratégia: folyamatosság és változás, Miniszterelnöki Hivatal - Magyar Tudományos Akadémia, Stratégiai kutatások 2007-2008, Kutatási jelentések, 2008. 45.o.

a be nem tartását. Például a dalai láma bármilyen fajta írásának, képének stb. birtoklása börtönbüntetéssel vagy egy átnevelő táborban letöltendő büntetéssel jár.

„Kína hatalmas beruházásokkal, infrastrukturális fejlesztésekkel évszázados hátrány ledolgozását vállalta magára, a nyugati értelemben vett modern vívmányok, az utak leaszfaltozásától az egészségügyi ellátás megszervezésén át a mobiltelefonig minden Kínához és a kínai jelenlétéhez köthető. „Ugyanakkor ezen vívmányok használói elsősorban a han-ok³⁸, a nagyvárosokat leszámítva a helyi lakosság nagy része alapvetően továbbra is nomád életmódot folytat, szociálisan nem emelkedett fel, miközben saját etnikai és vallási identitása megélésében erős korlátok közé lett szorítva.”³⁹

Azonban ezeknek a hátrányoknak az ellensúlyozására, a gazdasági fejlődés és az életminőség javításának az érdekében Kína hihetetlen mennyiségű pénzt költ a régió fejlesztésére. Hivatalos kínai adatok szerint 2006 és 2010 között a központi kormány 77,8 milliárd jüan-t (mintegy 10 milliárd dollárt) fordított, összesen 180 különböző fejlesztési programba Tibetben. A leglátványosabb jele a fejlődésnek kétségkívül a 2006-ban megépült Csinghaj-Tibet vasútvonal, ami közel 1000 km-en keresztül halad 4000 méter feletti magasságban. Ez jelenleg egyedülálló a világon.⁴⁰ 2011-ben pedig elfogadták a következő 5 éves tervet, amelynek keretében fejlesztik a vízenergia felhasználását, valamint a bányászatot, a turizmust és a környezetvédelmet az egész Tibeti fennsíkon, továbbá bejelentették, hogy minden tibeti szerzetesnek biztosítani fogják az egészségbiztosítást és a nyugdíjat. Ezek mind olyan fejlesztések, amiket például az Európai Parlament is üdvözl. Ezeken felül pedig tovább akarják emelni a Tibetben élők életszínvonalát. Ezzel is csak az a probléma, hogy a tervek nem veszik figyelembe azt, hogy az egyes személyek mit akarnak, az egységes álláspontot kötelező jelleggel erőltetik rá mindenkire, és ezek a rendelkezések a családok belső életének bizonyos részeit is szabályozzák. Remek példa erre az, hogy a tanítás ezentúl mandarin nyelven fog zajlani, nem tibetiül, vagy hogy a tibeti nomád életmódot folytatókat erőszakkal beton lakóházakba költöztetik, azzal az indokkal, hogy letelepedett emberekként magasabb életszínvonalat tudnak nekik garantálni. Tehát nem különféle programokkal igyekeznek elérni, hogy a nomádok akarjanak letelepedni, hanem totalitárius módszerekkel, és a

38 Ez az általános, kínai népcsoport gyűjtőneve.

39 Horváth I. Mihály: Az emberi jogok helyzete a Kínai Népköztársaságban. In: A változó Kína I. kötet.

Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője Bp, MTA Világgazdasági Intézet, 2008. 203. o.

40 Vámos Péter: Tibet a világpolitikában, In::História, Bp. 2008/3, 11–14. o.

katonai rezsim által meglévő előnyöket kihasználva kényszerítik ezeket a nomádokat a „jobb életre”.

6.3. Kínai rendfenntartás Tibetben

3 különböző rendfenntartó erő is működik Tibet területén, melyek általában különböző hatáskörrel is bírnak. Van a régióban a Tartományi Rendőrség, amit nagyrészt helyi, megbízhatónak ítélt tibetiekkel töltenek fel egészen vezető pozíciókig is. A helyi rendőrség látja el az átlagos közbiztonsági feladatokat, valamint a régión belüli kisebb súlyú bűncselekmények felderítését is. Felettük működik az ún. Fegyveres Népi Rendőrség (FNR), ami a Kínai Közbiztonsági Minisztérium közvetlen alárendeltségébe tartozik. Létszáma egész Kínában mintegy 600.000 fő. A szervezet békeidőben közbiztonsági, karhatalmi, partvédelmi, határőrizeti, tűzvédelmi, szabotázs- és terror-elleni feladatokat, valamint kiemelt objektumok – pl. nagykövetségek, minisztériumok, nagyberuházások, műszaki létesítmények (hidak, gátak stb.) – őrzés-védelmét látja el. Háborúban visszakerül a katonaság kötelékébe és katonai biztonsági, harcbiztosító, hátszágvédelmi, szabotázs- és terrorelhárító, partvédelmi, felderítő stb. feladatokra kerül alkalmazásra. Az FNR jogállása és szervezése alapján katonai szervezet (békében civil minisztérium alatt). Állománya katonai kiképzésben részesül, felszerelése, fegyverzete jobb, mint a rendőrségé. Kerekes páncélozott szállító és harcjárművekkel, légi megfigyelésre, felderítésre alkalmas repülőgépekkel, helikopterekkel rendelkezik, a gyéren lakott területeken nagy hatótávolságú járőrözést folytat. Egyesíti a civil és a katonai rendőrség funkcióit. Az FNR – a hadsereggel együttműködve – megerősített határőrizetet és védelmet lát el azokban a nemzetiségi tartományokban, amelyekben a határ két oldalán élő, azonos nemzetiségű lakosok közötti „átjárás” biztonsági kockázatot jelenthet, mint amilyen például Észak-Korea, Myanmar (Burma), Xinjiang, és természetesen Tibet. Ilyen biztonsági kockázatnak számítják az emberek, a fegyverek, a kábítószeres, a csempészáruk, de az illegális propaganda-kiadványok, nem engedélyezett információs tájékoztatók ki- és bejuttatását is. Az FNR kijelölt alegységeit különleges terrorelhárító feladatokra is kiképezik (ide sorolják a nemzetiségi, szeparatista mozgalmak aktivistáinak felkutatását és elfogását is), és nagy hangsúlyt helyeznek arra,

hogy a testület ez irányú tevékenységét a nemzetközi együttműködésbe való bekapcsolódással is legitimizálják. Így például rendszeresen vesznek részt – a haderő alakulataival közösen – a SESZ⁴¹ tagországainak terrorelhárító gyakorlatain.

Felettük pedig a kínai Népi Felszabadító Hadsereg (NFH) ott állomásozó alakulatai vannak jelen rendfenntartó céllal. Többségében a Lhászában megtalálható laktanyában állomásoznak a tartományban lévő katonai erők, illetve a külső határvonal őrzésébe is besegítenek, de például az NFH komoly közigazgatási felelősséget is vállalt az újjáépítés első éveiben és a Kulturális Forradalom alatt. Az NFH Tibet Katonai Területe egyike Kína tizenhárom katonai területének. Ezeket alterületekre osztják, melyek megfelelnek a Tibetben megtalálható különleges körzeteknek. A katonai terület vagy alterület parancsnokát alkalmanként ugyanannak a területnek az elnökévé nevezik ki, ahol állomásozik. Az NFH politikai szerepe kevésbé nyilvánvaló, mint az államé vagy a Párté, de azért szerves része a kommunista rendszernek. Minden NHF egységnek van egy politikai osztálya, mely képviseli a Párt érdekeit, és melynek élén politikai népbiztos illetve tiszt áll. Így a politikai népbiztos, illetve tiszt minden szinten együttműködik a hozzátartozó katonai főhadiszállás csapatparancsnokával, valamint felelős a Párt politikájának végrehajtásáért és a csapatok közt folyó oktatási terv megvalósításáért. Ezek a népbiztosok, illetve tisztek nem egységük katonai parancsnokságának vannak alárendelve, hanem inkább a Párt szervezeti hálózatának. A régióban állomásozó haderők pontos létszáma nem ismert, de történészek szerint 1959-ben, a Lhászában állomásozó hadsereg létszáma körülbelül 180.000 főre volt tehető.⁴² 2009-es adatok szerint a kínai hadsereg létszáma 2.250.000, a tartalékosok száma 800.000, és háború esetén még a rendőrséghez tartozó 660.000 ember is szolgálatra hívható be.⁴³

Végül pedig a Kínai Kommunista Párt Központi Katonai Bizottsága a párt vezetése alatt álló legfelsőbb katonai vezető testület, rövidítve a Központi Katonai Bizottság. Összetétele: az elnök, az elnökhelyettesek és a tagok. Ez a bizottság irányítja közvetlenül az egész ország fegyveres erőit.

41 Sanghaji Együttműködési Szervezet: 2001-ben alapította Kína, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán.

42 Roland Barraux: A dalai lámák története. Ferenczy Kiadó, Bp. 1995. 281.o.

43 Barabás Péter: Kínáé a világ legnagyobb hadserege - Stratégiai együttműködésre törekszenek a nagyok. Népszava Online, 2009. augusztus 18.

7. TIBETI ELLENÁLLÁS

Miután végigvettük, hogy a különböző nagyhatalmak hogyan viszonyulnak a tibeti kérdéshez, meg kell néznünk, hogy maguk a tibeti emberek, illetve tibeti érdekcsoportok hogyan és milyen módokon tudnak harcolni a céljaikért. Itt a téma elején szükséges tisztázni, hogy a 21. századra két egymástól merőben ellentétes álláspont alakult ki Tibet függetlenségének a kérdésében. A hivatalos álláspontot a dalai láma képviseli, aki azt mondja, hogy a megoldást Kínán belül látja, csak kiterjedt önállósággal, már ami a belügyeket illeti, és teljes körű vallásszabadsággal, nyelvgyakorlással, oktatási rendszerrel. A másik álláspont legtöbb tagot számláló képviselője a Tibeti Fiatalok Kongresszusa (Tibetan Youth Congress), akik csak Tibet teljes függetlenségét tudják elfogadni, és ennek érdekében erőszakos tettekre is hajlandóak. Több országban is köthető a nevük különféle kínai kirendeltségek elleni megmozdulásokhoz, az önégetések és az éhségsztrájkok is jelentős részben az ő nevükhöz köthetők.

7.1. Tibeti ellenállás Kínán belül

Értelemszerűen Kínán belül a dalai láma által hirdetett, függetlenséget célzó programok nincsenek jelen. Igazából azért nehéz felmérni azt, hogy mekkora napjainkban a követőinek a valós száma a térségben, mert jelenleg ugyanazt mondja, mint ami a kínai hivatalos álláspont is. „Ne legyen erőszak.” A türelemre és kivárára szólítja fel beszédeiben az otthon maradt tibetieket, akik azonban egyre nehezebben viselik a már 50 éve tartó elnyomást. Különösképp az elmúlt időszakban bevezetett új rendszert, ami alapján a kolostorok élére „demokratikus irányító bizottságokat” neveztek ki a kínaiak, és ezek a bizottságok a kolostor életének minden részletébe beleszólnak, megpróbálják átírni a tibeti buddhizmus vallási előírásait, és ez nagyon sérti az ott élők vallási érzéseit. Így hát nem csoda, ha egyre többen választják az ellenállásnak a radikálisabb formáját, szórólapokat terjesztenek, titkos összejöveteleket tartanak, megszervezik a kijutás módjait, azoknak akik úgy döntenek, megpróbálnak a hegyeken átvágva eljutni Indiába, vagy éppen tüntetéseken vesznek részt. Ezeket a megmozdulásokat viszont Kína véresen komolyan veszi.

Az első komolyabb tüntetés Lhászában 1987 szeptemberében zajlott le, amit a rendőrség oszlattott fel brutális módon. Ezek után egészen 1990-ig hadiállapot volt érvényben Tibet egész területén.

2008. március 10.-én, a kínai kormányzat elleni, sikertelen tibeti nemzeti felkelés 49. évfordulóján három templomban kezdtek tiltakozásba tibeti szerzetesek a kínai megszállás, az erőszakos asszimiláció és a brutális politikai, társadalmi és kulturális elnyomás ellen. Ekkor több mint 60 szerzetest tartóztattak le, míg a többieket a templomokban szigetelték el. Ezt követően március 14.-én utcai tiltakozások kezdődtek Lhásza óvárosában, amik a tibetiek és a kínaiak közötti összecsapásokba torkollottak, amit a boltosok elleni erőszak, kisebb üzletek kifosztása és felgyújtása követett. Az összecsapásokban feltehetően körülbelül 140 ember, köztük egy rendőr halt meg, és több ezer embert tartóztattak le. Pár órával később egész Lhászában rendkívüli állapotot hirdettek, más városokban pedig templomokat és boltokat zártak be. Az olimpia miatt Kínában jelen lévő külföldi újságírókat kitiltották Tibetből, azokat pedig, akik épp ott tartózkodtak, távozásra kényszerítették, megszegve ezzel az ígéretüket, miszerint az olimpia ideje alatt egész Kína területén szabad mozgást és nagyobb sajtószabadságot biztosítanak. Azonban pozitív következménye nem lett a felkelésnek, 40 embert bebörtönöztek,⁴⁴ és maradt minden a régiben. A következő komolyabb megmozdulás 3 évvel később, ez év januárjában történt, mikor is újra tüntetések szerveződtek Tibetben a dalai láma visszatéréseért és a függetlenségért. A konkrét kiváltó ok állítólag az volt, hogy a rendőrség letartóztatott egy fiatal fiút, aki röplapokat ragasztott ki, amin az szerepelt, hogy az „önégetések” addig fognak folytatódni, míg Tibet ismét nem lesz teljesen független, és a dalai láma nem tér vissza a székhelyére. A kínai rendfenntartó erők a következő napok tüntetéseit fegyverrel oszlatták fel. Ezeknek a válasznak legalább 7 halálos és 30 súlyos sérültje lett. Természetesen a vezetés első lépése az volt, hogy ellenőrző pontokat állított fel a környék bevezető útjain, és minden oda igyekvő külföldi újságírókat visszafordítottak.

Azóta pedig egyre többen, tulajdonképpen napjainkra már minden nap van valaki, aki az ellenállásnak ezt a rendkívül furcsa és végzetes formáját, az „önégetést” választja.

44 Az Európai Parlament 2008. április 10-i állásfoglalása Tibetről

7.1.1. Önégetések

Az első önégetést egy 23 éves tibeti szerzetes követte el még csak nem is a Tibet, hanem Szecsuán tartomány Aba megyéjének területén, így tiltakozva a Kirti kolostorban uralkodó állapotok ellen. A kínai hatóságok válaszul szigorú biztonsági előírásokat vezettek be a kolostorban, valamint két szerzetest letartóztattak azzal a váddal, hogy segítették az elhunytat tettének elkövetésében. Egyiküket 13, a másikat 10 év börtönbüntetésre ítélték.

Azóta több mint 60 önégetést követtek el, ezek nagy részét Kína területén, de Indiában is történtek esetek. Az egyik legmegdöbbentőbb eset most november elején történt, mikor is négy fiatal gyújtotta fel magát, akik közül hárman még 18 évesek se múltak el. Az egyetlen felnőtt egy 23 éves édesanya volt, aki egy 5 éves gyermeket hagyott hátra. Mostanra már odáig fajult a helyzet, hogy a nyugati Kanszu tartományban vérdíjat tűztek ki az önégetésre készülő tibetiek ellen, amelynek összege átszámítva megközelítőleg 1.800.000 Ft.

A kínai hatóságok az önégetést a terrorizmus egyik formájának tartják, amelyet szerintük Tibet függetlensége érdekében külföldi csoportok, illetve a dalai láma bátorítanak. Az átlag kínaiak pedig - akik közül már milliók jártak Tibetben - értetlenül állnak a történések előtt. Nem értik, hogy vajon mit jelent a tibetiek vallásgyakorlásának korlátozása és mit a "kulturális népiirtás". Az ugyanis a meggyőződésük, hogy a tibetiek szabadon kereshetik fel templomaikat, imádkozhatnak, folytathatják zarándoklataikat, viselhetik ruháikat, tarthatják hagyományaikat, ünnepeiket, beszélhetik a nyelvüket. Pontosan úgy, ahogyan ezt a hivatalos kínai média bemutatja és propagálja.

7.2. Kínán kívül

Mint azt már fentebb írtam, Kínán kívül Indiában is fordultak elő önégetések, azonban ezeken kívül is számos tiltakozó megmozdulás történt Tibet érdekében az elmúlt években. Ezek közül talán a legnagyobb vitát/visszhangot kiváltó akció a 2008-as kísérlet volt Párizsban az olimpiai láng eloltására. Egész nap zajlottak az összetűzések a tibet szimpatizáns tüntetők és a rendőrök között, amik kiéleződtek az Eiffel-toronyból fél 13-kor elinduló váltófutás után. A szervezőknek a tüntetők miatt többször le kellett állítaniuk

a futást, és nem egy alkalommal el is kellett oltaniuk a lángot. Az eset nagy port és vitát kavart a francia és a nemzetközi közvélemény körében.

A másik nagy port felkavaró eset ez év szeptemberében történt, amikor a Tibeti Fiatalok Kongresszusának tagjai meghatározatlan ideig éhségsztrájkba kezdtek. Olyan sokáig bírták, hogy többjüket végül kórházba kellett szállítani, volt akit nem is egy alkalommal.

7.2.1. A Dalai-láma politikája

Ezekén felül itt már érvényesül a dalai láma „középutas” politikája is. Ez tulajdonképpen annyit tesz, hogy „a Kínai Népköztársaság Alkotmánya tartalmazza az autonómia és önkormányzat alapelveit, és célkitűzései összeegyeztethetők a tibetiek szükségleteivel és törekvéseivel... A tibetiek szükségletei nagy mértékben teljesíthetők és összevethetők az autonómia alkotmányos alapelveivel, ahogy mi értelmezzük azokat. Az Alkotmány számos paragrafusa jelentős, tetszés szerinti hatalmi opciót biztosít az állami szerveknek a döntéshozásban és az autonómia rendszerének működtetésében. Ez a diszkrecionális hatalom megkönnyítheti a tibeti valódi autonómiát, oly módon, ami megfelelne a tibeti helyzet egyediségének. Ezeknek az elveknek a megvalósításában lehet, hogy szükség lesz az autonómiára vonatkozó törvények felülvizsgálatára vagy módosítására a tibeti nemzetiség speciális jellegzetességeire és szükségleteire való tekintettel. Ha mindkét fél jóra törekszik, a kiemelkedő problémák megoldhatóak az autonómia alkotmányos alapelvein belül. Így megteremtődik a nemzeti egység és stabilitás, valamint a harmonikus kapcsolat a tibetiek és más nemzetiségek között.”⁴⁵ Tehát ezt az utat követve, Tibet maradna Kínán belül, csak megkapná kicsit kibővítve azokat a jogokat, amiket elméletben jelenleg is biztosítania kéne a Kínai Népköztársaságnak a saját alkotmánya szerint. A nyílt autonómia, amit el szeretnének érni, abban benne foglaltatik a tibetiek joga, hogy olyan saját regionális kormányt, kormányzati intézményeket és eljárásokat hozzanak létre, ami szükségleteikhez és jellemzőikhez legjobban illeszkedik. Ehhez szükséges, hogy az Autonóm Terület Népi Kongresszusának hatalmában álljon törvényt hozni minden ügyben a régió

⁴⁵ Memorandum a tibeti nép valódi autonómiájáról. A Tibeti Száműzött Kormány nyilatkozata, Dharamszala, 2008 november

kompetenciáján belül, és az autonóm kormányzat más szerveinek hatalmában álljon a döntések autonóm végrehajtása és intézése. Az autonómia szintén maga után vonja a Központi Kormányban való képviselést és jelentős részvételt a nemzeti döntéshozásban. A hatékony autonómia érdekében a mindkét félt érintő kérdésekben szintén működnie kell hatékony konzultációnak és szoros együttműködésnek vagy közös döntéshozásnak a Központi Kormány és a Regionális Kormány között. A valódi autonómia döntő eleme, melyre garanciát vállal az Alkotmány vagy más törvények, hogy az autonóm régiónak kiosztott hatalom és felelősség nem szüntethető vagy változtatható meg egyoldalúan. Ez azt jelenti, hogy sem a Központi Kormány, sem az autonóm régió kormánya nem változtathatja meg a másik beleegyezése nélkül az autonómia alapvető tulajdonságait.

Az Alkotmány 116. cikkelyében található szabályozásokban részletesen meg kell határozni a tibeti hiteles autonómia gyakorlásának paramétereit és jellegzetességeit, melyek megfelelnek a tibeti nép és régió egyedülálló szükségleteinek és körülményeinek, vagy, ha megfelelőbbnek bizonyul, akkor erre a célra szóló külön törvényekbe és szabályozásokba kell iktatni. Ezek elsősorban a nyelvhasználat joga⁴⁶, hogy a térségben, és azon belül is a tanítás elsődleges nyelve a tibeti legyen. A következő pont a kultúra és a vallás védelmének⁴⁷ kidolgozása. Ezután következnek a környezetvédelmi, gazdasági, kereskedelmi, közrendvédelmi kérdések, azonban a legfontosabb pontok, amikre részletesebben is kitértem, mutatják, hogy elméletileg már jelenleg is szabályozva vannak ezek a kérdések, csak a gyakorlatban nem működnek.

46 Kínai Alkotmány 121. cikkely

47 Kínai Alkotmány 36. cikkely

8. Miért pont Tibet?

Ez egy olyan kérdés, amiről muszáj beszélni véleményem szerint, hiszen mint azt már fentebb kifejtettem, a Kínai Népköztársaságban, több mint 50 különböző kisebbség van, sőt még a Kínától való tényleges függetlenség elleni harc sem egyedülálló. Ott van például az ujjur kérdés, amiről alig hallani, pedig az emberjogi szervezetek szerint ott is véres tisztogatásokkal teremtettek rendet több alkalommal is a kínai hatóságok, még sincs közel sem akkora visszhangja, mint amikor egy tibeti ember felgyújtja magát, így fejezve ki tiltakozását a kínai megszállás ellen. Ennek a kérdésnek, hogy „Miért pont Tibet?” pedig két oldala van, egyfelől a vallási okok, másfelől pedig a stratégiai jelentőség. Természetesen a kettő összefügg.

Az iránymutatást, ami talán ahhoz vezetett, hogy a világ megismerte és azóta is foglalkozik a tibeti kérdéssel, talán egy jóslatra vezethető vissza. Őszentsége a XIV. Dalai Láma a Buddha parinirvánájának⁴⁸ 2500. évfordulója alkalmából 1956. november 29.-én Újdelhiben megtartott szimpóziumon a következőket mondta: "A Fényességes Buddha egyik szútrájában megjövendölte, hogy 2500 esztendővel a parinirvána után a Dharma⁴⁹ a "vörös arcú emberek földjén" is ragyogni fog. A tibeti bölcsek ezt a jóslatot valamikor saját hazájukra vonatkoztatták, de egyikük, Srí Szakja másképpen magyarázta a kinyilatkoztatást. Szerinte a jóslat Európára utal, ahol a Dharma szintén ragyogni fog. Ennek bizonyos jeleit már most is tapasztalhatjuk." A dalai láma pedig száműzetése óta folyamatosan tanít is, és a tibeti buddhizmus pedig gyökeret vert a katolicizmustól központjának számító európai régiókban is. Napjainkban a buddhizmus a reneszánszát éli itt Európában, rengeteg követője van szerte a kontinensen. És, mivel a tibeti buddhizmus vezetője a dalai láma, így hát a tibeti függetlenségi törekvésnek is egyre több híve lesz a vallás terjesztésével.

Tibetnek a gazdasági jelentősége nem túlzottabban jelentős, az ott lévő nyersanyagok, a felszíni fejtéseket leszámítva, a hely földrajzi adottságai miatt nem bányászhatóak úgy, hogy az gazdaságilag is megérje a jelenlegi technikai szint mellett. Geostratégiai, biztonságpolitikai jelentősége azonban felbecsülhetetlen. Kína legtöbb

⁴⁸ A buddha végső megvilágosodása. A parinirvábanában meditációs fokozatokon, állapotokon áthaladva a tudat teljesen megtisztul minden szennyeződéstől, így érve el a végső megsemmisülést, kilépve a számszárából, az örök körforgásból.

⁴⁹ Szanszkrit szó, eredeti jelentése „jelenség”. Ezzel a szóval jelölik a buddhista tanítások összességét.

szomszédjával rendezte a konfliktusait, kivéve Indiát, így némi félnivalója mégiscsak van. Ha valakinek eszébe jutna, hogy megpróbálja szétforgácsolni e nagyhatalmat, akkor a Tibet és India között húzódó határvidék erre alkalmasnak bizonyulna. Kína alapvető biztonságát szavatolja e térség megtartása, India ugyanis nagyhatalommá akar válni, nukleáris kísérleteiről az USA is elítélően nyilatkozott. Lehetséges, hogy India ellensúly lesz Kínával szemben, ami viszont valószínűleg csak véglegesítené a megoldatlan határkérdést. Tibet és Kína kapcsolatán nem segít a két állam nemzetiségi és vallási ellentéte sem. De Tibet felértékelődik infrastrukturális szempontból is, mert itt húzódott a selyemút, amely történelmileg kialakult útvonalként a kipróbált és már bevált terep előnyeit hordozza most napjainkban is. Ráadásul nem szabad elfelejtenünk Oroszországról sem, akinek Tibet lehetne az elsődleges védvonala az ázsiai területei előtt.⁵⁰

50 A Pallas Páholy kül- és biztonságpolitikai klubjának 2010 szeptember 17.-ei előadása alapján.

9. ÖSSZEFOGLALÓ

A dalai láma tehát tovább keresi a kompromisszumos megegyezés lehetőségét Pekinggel. Kitartani a függetlenség mellett nem lenne túl ésszerű döntés. Egy 1999-es interjújában arról beszélt, hogy az autonómia a legjobb lehetőség a tibeti kultúra fennmaradása számára. Ez persze elfogadhatatlan számos tibeti menekült és követőik számára, akik visszautasítják kompromisszumot.

Maga a Tibeti Autonóm Terület rengeteg változáson ment keresztül az elmúlt 40 évben, mióta a dalai láma elhagyta. Utak, iskolák, kórházak épültek, az életszínvonal emelkedett, különösen a városi területeken. Lhászában két internet kávézó, karaoke bár és diszkók vannak. Évente 50 ezer turista keresi fel az országot.

Viszont a centralizált hatalom megvont alapvető emberi jogokat, mint például a szólás-, vagy a gyülekezési jog szabadsága, illetve a tibeti nép számára az egyik legfájdalmasabbat, a vallásszabadságot is. Pontosítva ezt nem megvonta, csak olyan mértékben korlátozta le, ami lassan már teljességgel ellehetetleníti a vallás gyakorlását. Nekünk, nyugati embereknek amúgy is nehéz megérteni, a keleti emberek és a vallás kapcsolatát. Náluk a hit mindenek előtt való, a vallás átjárja a hétköznapijait, a cselekedeteiket, még a szóhasználatuk is a vallási nyelvezeten alapul. És így nem csoda ha az előtt is értetlenül állunk, mikor például egy szerzetes felgyújtja magát csak azért, mert a kínaiak leszabályozták a kolostorának a belső életét. Nem teljesen értjük, de érezzük, hogy ezek nagyon súlyos problémák lehetnek, ha emberek az életüket adják azért, hogy mások is felfigyeljenek a bajra.

A megoldás pedig úgy tűnik, hogy Tibet függetlensége lehetne, ez azonban csak Kína szétesésekor következhet be. Ennek az eshetőségnek két változata lehetséges szerintem. Az egyikhez nagyon nagymértékű katonai eseményeknek kéne történniük, mint például a III. világháború, de legalábbis egy, az ázsiai térség egészét behálózó háború. Viszont még ebben az esetben is félő, hogy akármelyik oldal is nyer, Tibet függetlenségét nem adja meg, a Tibeti-fennsík geostratégiai jelentősége miatt. A másik egy belső összeomlás, aminek szerintem nagyobb a valószínűsége, mint az első pontnak. Kína az elmúlt években olyan mértékű gazdasági fejlődést vitt véghez, amit a kutatók szerint már nem fog tudni hosszú távon folytatni, és már most jelentkeznek a későbbiekben akár súlyosabb is válható problémák. Például nincs egyensúly a város és falu, a különböző térségek

(régiók) egymás közötti viszonylatában, késlekedik a mezőgazdaság modernizációja, nem biztosított a parasztság jövedelmének folyamatos növelése, súlyos gondok vannak a munkanélküliség, a társadalombiztosítás, a jövedelemelosztás, a közbiztonság és az igazságszolgáltatás területén. Növekszik a környezetszennyezés, éleződnek a nemzetiségi feszültségek stb.⁵¹ És, ha eléri egy belső, gazdasági válság, akkor akár össze is omolhat, hiszen a túl gyors fejlődés következtében a gazdaságnak nincsenek igazi támpillérői.

Ugyanakkor Tibet autonómiája a nagy kínai államon belül, éppúgy, mint 1951 előtt hosszú évszázadokon át ugyancsak lehetséges. Pekingnek szabadon kellene engednie a politikai foglyokat, meg kellene állítania a kínaiak bevándorlását Tibetbe, és nemcsak névleg kellene biztosítania a kínai alkotmányban leírtakat, amik többek között biztosítják az autonómiát az olyan régióknak, mint amilyen Tibet is. Ezzel együtt meg kellene adnia a dalai láma számára az ellenőrzési jogot a vallás és a kultúra felett. És ez az, amit jelenleg az emigrációban éli tibeti vezetés is szeretne elérni.

A dalai láma számára is előnyös lenne ez a megoldás, hiszen Tibet megkapná a kulturális és vallási szabadságot. Visszatérése az országba vonzó lenne a külföldi befektetők számára, és lehetővé tenné a gazdasági fejlődést. Véget érhetne a politikai nyomás. Ezen kívül 4-6 millió tibeti felett gyakorolna a vallási vezető közvetlen hatalmat a mostani 120-130 ezer helyett. Mindkét oldal megvalósíthatná céljait: Peking számára megmaradna a területi egység, béke, stabilitás és gazdasági fejlődés; a dalai láma számára viszont biztosítva lenne a tibeti kultúra fennmaradása és a politikai foglyok kiszabadulása.⁵²

További kérdésként merülhet fel a jövőben a Tibeti Autonóm Terület méretének megítélése, mint a „történeti Tibet” területe alapján az emigráció radikális szárnya szerint Tibethez tartozó területé. Ezek az álláspontok Tibetet, mint független országot képzelik el, amelynek területe a három nagy tibeti tartomány területének összegeként alakul. Ezek: Ü-Cang, a középső tartomány, Kham, a délkeleti és Amdo az északkeleti tartománya a „történeti Tibetnek”. Az európai középkor ideje óta e három nagy tartomány és ezek összehangolt igazgatása volt hivatott a rendet fenntartani. A tradíció a nem radikális emigránsok között is oly erősen él, hogy az emigrációban kialakult választójogi rendszer

51 Inotai András: Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője, Statisztikai Szemle, 88. évfolyam 3. szám 329. o.

52 Grunfeld, Tom A.: The Question of Tibet, IN: Current History, 98. szám, 1999. 291-295. o.

még mindig e régi regionalizmust veszi alapul. A későbbiekben esetleg felmerülő és a Kínai Népköztársaság érdekeit mélyen sértő problémát az okozhatja, hogy a Tibeti Autonóm Terület a felsoroltak közül mindössze Ü-Cangot foglalja magába, habár a Hszincsang-Ujgur Autonóm Terület ennek is elfoglalja egy részét. A régi Amdo a mai Csinghaj tartomány egészét, Kanszu egy részét fedné le; míg Kham Szecsuán és Jünnan tartományok határaiban okozna változást.”⁵³

Ezeket a lehetőségeket tudom felvázolni a fentiek alapján. Véleményem szerint Tibet függetlensége Kínán kívül nem fog megvalósulni. Arra van esély, hogy ha a tibeti önértékesek által kiharcolt politikai nyomásgyakorlás tovább folytatódik, akkor a kínai vezetés megadja azokat a jogokat a valóságban is, amiket a Kínai alkotmányban már rég lefektettek. De ez is kétséges, mivel akkor a többi, helyzetével elégedetlen kisebbség is követelésekkel fog fellépni, és Kínának, az elkövetkezendő időszak gazdasági nehézségeire kell megoldást találnia, így nem lesz ereje, hogy önálló nemzetiségekkel foglalkozzon. Tehát a végső álláspontom szerint a közeljövőben nem fognak megvalósulni a tibeti függetlenségi törekvések, a jelenlegi rendszer fog fennmaradni esetleg kisebb változtatásokkal. Az elmúlt 60 év azt mutatja, hogy a nagyhatalmak elfogadták Tibetet Kína részeként, és a közeljövőben nem fognak valódi lépéseket tenni Kína ellen, Tibet belső ereje pedig elenyésző a kínai rendfenntartó erőkéhez képest.

53 Rónaháti Cecília: A Kínai Népköztársaság és Tibet kapcsolata Magyarország szempontjainak figyelembevételével végzett leíró értékelése. In: A változó Kína I. kötet. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője Bp, MTA Világgazdasági Intézet, 2008. 178-179. o.

Bibliográfia

1. A. I. Vostrikov: Tibetan Historical Literature. Szovjet Indológiai Sorozat 4. kötet, Calcutta, 1970.
2. Barabás Péter: Kínáé a világ legnagyobb hadserege - Stratégiai együttműködésre törekszenek a nagyok. Népszava Online, 2009. augusztus 18.
3. Benedek István: Mandragóra 1. k. Tibet. Bp., Gondolat, 1979.
4. Dawa Norbu: China`s Tibet Policy. Richmond, Curzon Press, 2001.
5. Edward Wong: China and India Dispute Enclave on Edge of Tibet. New York Times online, 2009. szeptember 04.
6. Grunfeld, Tom A.: The Question of Tibet.,IN: Current History, 98. szám, 1999.
Inotai András: Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője, Statisztikai Szemle, 88. évfolyam 3. szám
7. Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve, Bp., Terebess Kiadó, 2001.
8. Horváth I. Mihály: Az emberi jogok helyzete a Kínai Népköztársaságban. In: A változó Kína I. kötet. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője. Bp, MTA Világgazdasági Intézet, 2008.
9. Hugh E. Richardson: Tibet and it's History. London, Shambhala, 1962.
10. Inotai András: Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője, Statisztikai Szemle, 88. évfolyam 3. szám, é.n.
11. Inotai András, Juhász Ottó, Tóth Barna: Kína-stratégia: folyamatosság és változás, Miniszterelnöki Hivatal - Magyar Tudományos Akadémia, Stratégiai kutatások 2007-2008, Kutatási jelentések, 2008.
12. Juhász Vilmos: Tibet. Bp., Athenaeum, 1936.
13. Memorandum a tibeti nép valódi autonómiájáról. A Tibeti Száműzött Kormány nyilatkozata, Dharamszala, 2008.
14. Rónaháti Cecília: A Kínai Népköztársaság és a tibeti problematika In: Kína: Realitás és esély (Tanulmányok Magyarország Kína stratégiájának megalapozásához). Bp., MTA Világgazdasági Intézet, 2007.
15. Roland Barraux: A dalai lámák története. Bp., Ferenczy Kiadó, 1995.

16. Rónaháti Cecília: A Kínai Népköztársaság és Tibet kapcsolata Magyarország szempontjainak figyelembevételével végzett leíró értékelése. In: A változó Kína I. kötet. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője. Bp., MTA Világgazdasági Intézet, 2008.
17. Romsics Livia: Kína, az új szuperhatalom világformáló szerepe és az USA szerepvesztése a világban. Bp., BGF Külkereskedelmi Kar, 2010.
18. Tendzin Gyaco: My Land and My People. New York, McGraw-Hill, 1962.
19. Tendzin Gyaco: Őszentsége a Dalai Láma elképzelése a jövőbeni szabad Tibetről, Dharamszala, Tibeti Emigrációs Kormány, 1992.
20. Tendzin Gyaco: Száműzetésben - szabadon. A tibeti dalai láma önéletírása. Írás Kiadó, Bp., 1992.
21. Terjék József: Keleti népek és műveltségek. Tibet. Kéziratként sokszorosítva. ELTE BTK, 1975.
22. Tieh-tseng Li: Tibet Today and Yesterday. New York, Bookman Associates, 1960.
23. Tsepon W. D. Shakabpa: Tibet története. Bp., Osiris kiadó, 2000.
24. Tsepon W. D. Shakabpa: Tibet. A Political History, New Haven, Yale University Press, 1967.
25. Vámos Péter: Tibet a világpolitikában. In::História, Bp., 2008/3.
26. Victoria Conner: Leaders in Tibet: A Directory. London, Tibet Information Network, 1997.
27. Vida Gábor: Helyünk a bioszférában. Neumann Kht., Bp., 2004. Online kiadás.
28. W.W.Rockhill: The Dalai Lamas of Lhasa and their Relations with the Manchu Emperors of China. T'oung Pao, 1910.